

товаропроизводителей и фермерских хозяйств, соблюдение надлежащего качества и ценовой доступности продукции.

Ключевые слова: концепция, продукция растениеводства, производство, цена, спрос, предложение, рынок, инфраструктура, торговля, качество, сертификация, покупательная способность.

УДК 658.012.2(075.8)+658.5

A.A. Boluh, postgraduate student,

Zhytomyr State Technological University

SALES IN THE COMPANIES CIRCULATION OF CAPITAL

Abstract. The article is devoted research of evolution of category capital. Essence of category "capital" is analysed in literature of reference book. The generalized determination of category capital is offered on the basis of modern definitions. The analysis of monographic publications of classics of economic idea is conducted. Ponderable signs, selected scientists in labours, are analysed. Going is considered near interpretation of category circulation of capital and the generalized determination is offered. Structuring of circulation of capital is selected, a place and role of the stages is described in the system circulation, intercommunication of the stages and essence of their influence is appraised on each other. The role of process of sale is described in the general system circulation of capital.

Keywords: capital, circulation of capital, sale.

A.A. Болух, аспірант,

Житомирський державний технологічний університет

ПРОДАЖІ В СИСТЕМІ КРУГООБОРОТУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена дослідженню еволюції категорії капітал. Проведено аналіз дефініції капітал в довідковій літературі та монографічних публікаціях класиків економічної думки. Проаналізовано вагомі ознаки капіталу, зазначені вченими в літературних джерелах. Вивчено структурування кругообороту капіталу; охарактеризовано місце та роль окремих етапів (придбання, виробництво і продаж) в системі кругообороту; оцінено характер їх взаємодії. Охарактеризовано роль процесу продажу в загальній системі кругообороту капіталу.

Ключові слова: капітал, кругооборот капіталу, продаж.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогоднішній день не має єдиного підходу до трактування сутності поняття капітал, що зумовлено різноманітністю розвитку економічних систем різних країн. Підходи до тлумачення сутності капіталу мають властивість змінюватись в умовах трансформації соціально-економічних відносин.

Щоб проаналізувати суть категорії «капітал» в умовах сьогодення, варто звернутися до історії і розглянути досліджуване явище крізь етимологічну призму.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в аналізі монографічних праць економістів минулого і сучасності стосовно трактування сутності кругообороту капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відсутній єдиний підхід до тлумачення капіталу, а також відсутня єдина точка зору щодо часових рамок виникнення капіталу як економічного явища.

Для розуміння основної тенденції трактування категорії капітал досить розглянути декілька підходів до визначення даної категорії (табл. 1).

Аналіз підходів в сучасній довідковій літературі дає змогу сформулювати узагальнене визначення, що задовольняє вимоги сучасності:

Капітал – сукупність матеріальних цінностей (грошові кошти, ресурси, обладнання, будинки і споруди тощо), які використовуються власником капіталу (підприємцем) у підприємницькій діяльності з метою одержання прибутку.

Однак для кращого розуміння сутності економічної категорії «капітал» варто проаналізувати підходи вчених різних економічних шкіл та епох.

Дефініції категорії капітал

№ з/п	Автор, джерело	Визначення
1	2	3
1.	Глосарій [8]	Капітал – в широкому розумінні – акумульована (сукупна) сума товарів, майна, активів, що використовуються для отримання прибутку багатства. Капітал – в економікс – один з чотирьох основних факторів виробництва, представлений всіма засобами виробництва, які створені людьми для того, щоб з їхньою допомогою виготовляти інші товари і послуги. Сучасні економісти розрізняють: - фізичний капітал (виробничий капітал); - природний капітал; - людський капітал.
2.	Галкин В. [7]	Капітал – економічна категорія, яка означає один з виробничих ресурсів; включає в себе всі ті виробничі ресурси, які створені людьми: інструменти, машини, інфраструктуру, а також нематеріальні речі, наприклад, комп'ютерні програми. Очевидно, що при подібному визначенні капіталом є також і кваліфікація працівника.
3.	Ахиезер А. [2]	Капітал – соціокультурна можливість підкорення праці задачі підвищення його ефективності, перетворення цього процесу у високу цінність, що вимагає освоєння всіх ресурсів минулої і живої праці у всезагальній грошовій формі. Це відкриває можливість переходу ресурсів один від одного, їх комбінування у будь-яких співвідношеннях у все більш широким масштабах, що є передумовою пошуку все більш різноманітної і ефективної праці.
4.	Схеми [18]	Капітал: - як річ – грошові кошти, які витрачаються підприємцем на придбання факторів виробництва з метою отримання прибутку (доходу підприємця), а також розглядається як сукупність використовуваних у виробництві обладнання, будівель і споруд; - як відносини власності – суспільні відносини між роботодавцями і найманими працівниками в області виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних, духовних і культурних благ (товарів і послуг).

Зміни економічних формацій в світовій історії обумовлюють розвиток економічної свідомості людей та еволюцію економічних відносин. Зокрема, ці трансформації здійснюють вплив і на формування економічної думки, мейнстріму цієї епохи і часу.

Так, П. Манту висунув гіпотезу щодо походження капіталу з давнини: «Тільки по дивному незнайомству з історією можна в промисловій революції відшукувати початок капіталізму. Цей початок відсовується від нас все далі в глибину часів, по мірі того як ми вивчаємо його більше: може бути, він так само старий, як торгівля і монета або як різниця між багатими і бідними. Специфічною ознакою великопромислового устрою є застосування капіталу до виробництва товарів і саме утворення капіталу в ході цього виробництва є існування класу капіталістів, який по суті є клас промисловий [12, с. 311]».

Дійсно, існування капіталу як явища неможливо уявити без існування інституту приватної власності, тобто відокремленого майна, яке формує власний капітал.

Економісти домарксового періоду, в тому числі і класики буржуазної політичної економії, розглядали капітал просто як нагромаджений запас знарядь, сировини, засобів існування і грошей. Виходило, що капітал існував завжди і буде існувати вічно, тому що без такого запасу неможливе будь-яке виробництво. Ось чому Маркс протипоставив розуміння

капіталу як історичної категорії, яка виникла в тих умовах, коли робоча сила стає товаром, коли головними фігурами в суспільстві стає капіталіст, який володіє засобами виробництва, і найманий робітник, не маючий нічого, окрім здатності до праці. Капітал виражає собою ці складні суспільні відносини. Він не завжди існував і зовсім не вічний. Якщо капітал і можна розглядати як масу товарів і грошей, то лише в тому сенсі, що в них втілюється присвоєний капіталістом неоплачена (додаткова) праця найманих робітників і що вони використовуються для привласнення нових порцій такої праці [1, с. 193].

Виникнення капіталу пов'язане із переходом від колективної власності первісних людей до відокремлення продуктів праці і появи приватної власності. Хоча, за прадавніх цивілізацій, за колективізму і спільного користування продуктами праці, можна спостерігати наявність майна, яке можна трактувати як прототип сучасного капіталу – знаряддя праці, спільні запаси продуктів харчування, одяг і т.д. Розвиток інституту приватної власності, збільшення розбіжностей між багатими і бідними сприяли формуванню капіталу в прийнятному для сучасного світогляду вигляді.

Виходячи з характеристик, наведених в таблиці 2, можна стверджувати, що поняття капітал пройшло тривалий процес формування, маючи чіткі ознаки залежно від багатьох факторів, зокрема, періоду розвитку економічної науки, економічної школи, в якій формувалася економічна думка, та економічних умов, в яких жили і творили вчені, що розглядали капітал в своїх працях.

Таблиця 2

Аналіз підходів до трактування поняття «капітал» вченими

Підходи до трактування	Автор										
	Кене Ф. [1]	Тюрго [1]	Бухарин Н.И. [6]	Бем-Баверк [3]	Гелбрейт Дж [9]	Маркс К. [13]	Маршал А. [14]	Менгер К. [15]	Сисмонді Ж.-Ш. Л. [7]	Тюрго А.Р. Ж. [20]	Шумпетер Й. А. [21]
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Сума в будь-якій натуральній формі	+										
2. Капіталіст отримує заробітну плату	+										
3. Здатність капіталу до самозростання		+									
4. Економічні відносини певної формації			+								
5. Заперечення сутності капіталу як сукупності матеріальних цінностей			+								
6. Сукупність продуктів, що використовуються для виробництва				+			+				
7. Сукупність матеріальних благ, що забезпечують процес вир-ва					+		+				
8. Передумовою появи капіталу є товарний обіг						+					
9. Протиставлення капіталу земельній власності						+					
10. Перша форма прояву капіталу – гроші						+					
11. Заперечення сутності капіталу як грошей								+			

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
12. Виробнича частина накопиченого багатства									+		
13. Накопичені цінності отримані в результаті заощаджень										+	
14. Важіль, що забезпечує отримання засобів у розпорядження підприємця і створювати нову продукцію											+

Появу капіталу пов'язують із появою приватної власності, поділу праці та виникнення потреби в обміні між різними суб'єктами суспільно-економічних відносин. Вчені зійшлися в єдиному, що капітал є сукупністю матеріальних цінностей, які використовуються в процесі виробництва для створення нового продукту, продаж якого в результаті дозволить отримати винагороду за використання наявних ресурсів у вигляді прибутку на капітал. Це твердження також пояснюється здатністю капіталу до самовідтворення або самозростання. Зазначимо, що деякі вчені відокремлюють капітал від землі (отримання рентних платежів). Також слід відокремити особисті речі, заощадження, які не приносять своєму власнику жодних вигід. Спірним є тлумачення і заперечення сутності капіталу через гроші.

Розглянемо також трактування поняття кругооборот, які наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Трактування кругообороту у довідковій літературі

Джерело 1	Визначення 2
Борисов А.Б. [5]	Кругооборот – рух грошових коштів в процесі виробництва і обігу, в ході якого вони проходять весь цикл, здійснюють повний оборот.
Большой бухгалтерский словарь [4]	Оборот капіталу – безперервно відновлювальний кругооборот капіталу. Час, протягом якого промисловий капітал проходить всі стадії кругообороту, складає час обороту капіталу.
Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. [16]	Кругооборот грошей, капіталу – рух грошових засобів в процесі виробництва і обігу, в ході якого вони здійснюють повний оборот, проходячи весь цикл
Економічна енциклопедія [10]	Кругооборот капіталу – рух капіталу у сфері виробництва й обігу, під час якого він набуває грошової, продуктивної й товарної форм і повертається до свого вихідного пункту.
Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. [11]	Кругообіг капіталу – процес безперервного руху капіталу, що послідовно проходить три стадії перетворення: грошового капіталу на продуктивний, продуктивного на товарний і товарного на грошовий.

З вищезазначеного видно, що кругообіг капіталу – рух капіталу, зміна форми капіталу із грошової в матеріальну і навпаки, що базується на трьох процесах – постачання, виробництво і продаж.

Питання сутності капіталу та його кругооборот розглянуто в праці М.І. Туган-Барановського:

«Продукти виготовляються в капіталістичному суспільстві не для власного споживання, а для збуту. Якщо продукт не знаходить собі збуту, то капіталіст не лише не отримує прибутку, але й втрачає свій капітал. Для можливості відновлення останнього потрібен безперервний збут продуктів капіталістичного виробництва; якщо цей збут з будь-

якої причини призупиняється на більш або менш тривалий час, то, по необхідності, призупиняється і капіталістичне виробництво [19, с. 218].

Таким чином, в процесі свого кругообороту суспільний капітал з'являється в трьох різних формах – в формі товарного, грошового і виробничого капіталу. В процесі виробництва капітал змінює свою матеріальну форму, але не змінює свого власника: той же самий капіталіст, який придбав в своє розпорядження робочу силу і засоби виробництва, керує і процесом перетворення засобів виробництва в нові продукти, які повинні потім перейти в обмін. Але в процесі перетворення товарного капіталу в грошовий і грошового у виробничий відбувається переміщення капіталу із рук одного власника в руки іншого [19, с. 219]».

Для ілюстрації кругообороту капіталу використовується модель, запропонована К. Марксом в праці «Капітал»[13], яку можна представити формулою $\Gamma - T - T' - \Gamma'$ або графічно (рис. 1).

Рис. 1. Кругооборот капіталу

Отже, виходячи з припущення, що кругооборот капіталу бере свій початок з процесу постачання – обмін грошових коштів на товарно-матеріальні цінності, що будуть використовуватися в процесі виробництва в подальшому.

Наступним етапом є перетворення наявних ресурсів в нову продукцію – виробництво. На даному етапі створюється додана вартість, яка і забезпечує приріст капіталу.

Завершальним етапом є процес продажу, на якому отримується прибуток (за умови раціонального використання наявних ресурсів), що є головною метою використання капіталу.

Проте еволюція економічних відносин призвела до їх трансформації, що стосуються використання капіталу в підприємницькій діяльності.

Усі стадії кругообороту капіталу тісно взаємопов'язані, тому їх не можна розглядати як окремі процеси, незалежні в просторі і часі, а лише як єдину систему. З цього об'єктивно випливає необхідність в жорсткій координації дій та повноважень серед співробітників підприємства.

Виходячи з відомостей, наведених на рисунку 2, можна зробити наступні висновки:

- кругооборот капіталу є складною категорією, що заслуговує на особливу увагу власника та управлінського персоналу;
- кругооборот капіталу з еволюцією економічних відносин видозмінився і загальноприйнятий порядок $\dots\Gamma - T\dots - \dots T' - \Gamma'\dots$ (або ж заготівля, виробництво та продаж) може не включати окремі стадії – перепродаж раніше придбаних товарів; після придбання наступаю стадія виробництва, і готова продукція надходить на виробництво; підприємство фактично не здійснює придбання, виробництво і продаж, і виконується рівність $\dots\Gamma - \Gamma'\dots$ (наприклад біржі);
- оскільки під час продажу готової продукції, товарів, робіт, послуг виникає об'єктивна необхідність співпрацювати із контрагентами, які не належать до структури підприємства, то під час управління підприємством необхідно враховувати не лише внутрішні фактори, а й умови зовнішнього середовища.

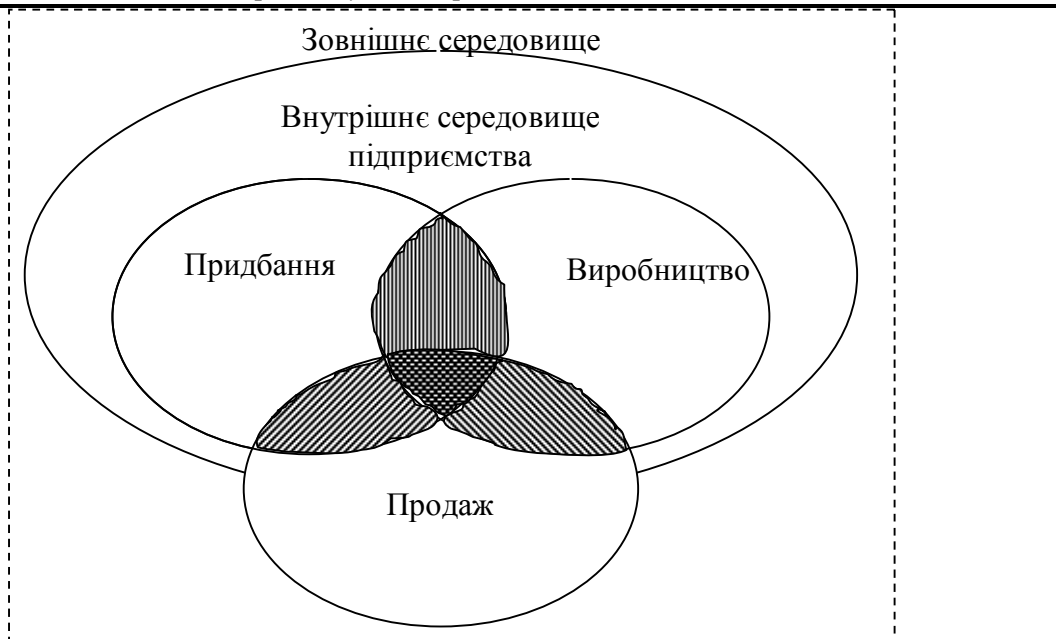

Рис. 2. Місце та роль процесу продаж в структурі кругообороту капіталу

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Узагальнивши всі розглянуті відомості і взявши до уваги ринкові відносини, в яких функціонують підприємства, можна стверджувати, що процес продаж посідає ключове місце в процесі кругообороту капіталу і управлінні даним процесом. Наприклад, за часів адміністративної економіки процес продаж залежав від процесу виробництва, тобто продавалося те, що виготовлялося. В часи ринкових економічних відносин перш за все потрібно враховувати попит на продукцію на ринку, тобто процес продаж виходить на перше місце, і від спроможності продажу продукції буде прийматися рішення щодо запуску виробництва продукції.

Список використаних джерел

1. Аникин, А.В. Юность науки : Жизнь и идеи мыслителей-экономистов до Маркса [Электронный ресурс] / А.В. Аникин // Классики экономической мысли. – Электрон. дан. – Москва. : ООО «Нексмедиа», сор. 2008. – 1 электрон.опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска.
2. Ахиезер, А. Социокультурный словарь [Электронный ресурс] // Национальная энциклопедическая служба. – Текст.дан. – Режим доступа : <http://www.term.ru/dictionary/173/word/kapital> (дата обращения 13.10.14). — Загл. с экрана
3. Бем-Баверк, Е. Капитал и прибыль. История и критика теорий процента на капитал [Электронный ресурс] / Е. Бем-Баверк // Классики экономической мысли. – Электрон. дан. – М.: ООО «Нексмедиа», сор. 2008. – 1 электрон.опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска
4. Большой бухгалтерский словарь [Текст] : словарь терминов / Под. ред. А.Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 1999. – 574 с.
5. Борисов, А.Б. Большой экономический словарь [Текст] : словарь терминов / А.Б. Борисов – М.: Книжный мир, 2001. – 895с.
6. Бухарин, Н.И. Политическая экономия рантье [Электронный ресурс] / Н.И. Бухарин // Классики экономической мысли. – Электрон. дан. – М. : ООО «Нексмедиа», сор. 2008. – 1 электрон.опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска
7. Галкин, В. Теоретические аспекты и основы экологической проблемы: толкователь слов и идеоматических выражений [Электронный ресурс] // Национальная энциклопедическая служба. – Текст.дан. – Режим доступа: <http://www.term.ru/dictionary/519/word/kapital>

- (дата обращения 13.10.14). — Загл. с экрана.
8. Глоссарий [Электронный ресурс] // Служба тематических толковых словарей – Текст. дан. – Режим доступа : http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RKgvoygr (дата обращения 13.10.14). — Загл. с экрана
  9. Гэлбрейт, Дж. Экономические теории и цели общества [Электронный ресурс] / Дж. Гэлбрэйт // Классики экономической мысли. – Электрон. дан. – М. : ООО «Нексмедиа», сор. 2008. – 1 электрон.опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска
  10. Економічна енциклопедія [Текст] : словник термінів, в 3 т. Т. 2 / Редкол.: С.В. Мочерний та ін. – К.: Академія, 2001. — 848 с.
  11. Загородній, А.Г. Фінансовий словник [Текст] : словник термінів / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – Львів : “Центр Європи”, 1997. – 576 с.
  12. Манту, П. Промышленная революция XVIII столетия в Англии (опыт исследования) / П.Манту. — Москва : Государственно-социально-экономическое издательство, 1937. – 448 с.
  13. Маркс, К. Капитал [Электронный ресурс] / К. Маркс // Классики экономической мысли. – Электрон. дан. – М. : ООО «Нексмедиа», сор. 2008. – 1 электрон.опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска
  14. Маршалл, А. Принципы политической экономии [Электронный ресурс] / А. Маршалл // Классики экономической мысли. – Электрон. дан. – М.: ООО «Нексмедиа», сор. 2008. – 1 электрон.опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска.
  15. Менгер, К. Основания политической экономии [Электронный ресурс] / К. Менгер // Классики экономической мысли. – Электрон. дан. – М.: ООО «Нексмедиа», сор. 2008. – 1 электрон.опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска.
  16. Райзберг, Б.А. Современный экономический словарь [Текст] : словарь терминов / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
  17. Сисмонди, Ж.-Ш.Л. Новые начала политической экономии [Электронный ресурс] / Ж.-Ш.Л. Сисмонди // Классики экономической мысли. – Электрон. дан. – М. : ООО «Нексмедиа», сор. 2008. – 1 электрон.опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска
  18. Схемы [Электронный ресурс] : изоматериал. – Режим доступа : <http://схемо.рф/shemy/obschestvoznanie/shemy-i-tablicy-po-obschestvoznaniyu-2005-g/3325.html> (Дата обращения 13.10.2014). — Загл. с экрана.
  19. Туган-Барановский, М. И. Периодические промышленные кризисы [Электронный ресурс] / М.И. Туган-Барановский // Классики экономической мысли. – Электрон. дан. – М.: ООО «Нексмедиа», сор. 2008. – 1 электрон.опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска.
  20. Тюрго, А.Р.Ж. Избранные экономические произведения [Электронный ресурс] / А.Р.Ж. Тюрго // Классики экономической мысли. – Электрон. дан. – М. : ООО «Нексмедиа», сор. 2008. – 1 электрон.опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска.
  21. Шумпетер, Й.А. Теория экономического развития [Электронный ресурс] / Й.А. Шумпетер // Классики экономической мысли. – Электрон. дан. – М.: ООО «Нексмедиа», сор. 2008. – 1 электрон.опт. диск (CD-ROM). – Загл. с этикетки диска.

Статья посвящена исследованию эволюции категории капитал. Проведен анализ дефиниции «капитал» в справочной литературе и монографических публикациях классиков экономической мысли. Проанализировано весомые признаки капитала, указанные учеными в литературных источниках. Выучено структуризацию кругооборота капитала; охарактеризовано место и роль отдельных этапов (приобретение, производство и продажа) в системе кругооборота; оценено характер их взаимодействия. Охарактеризовано роль процесса продаж в общей системе кругооборота капитала.

Ключевые слова: капитал, кругооборот капитала, продажи.